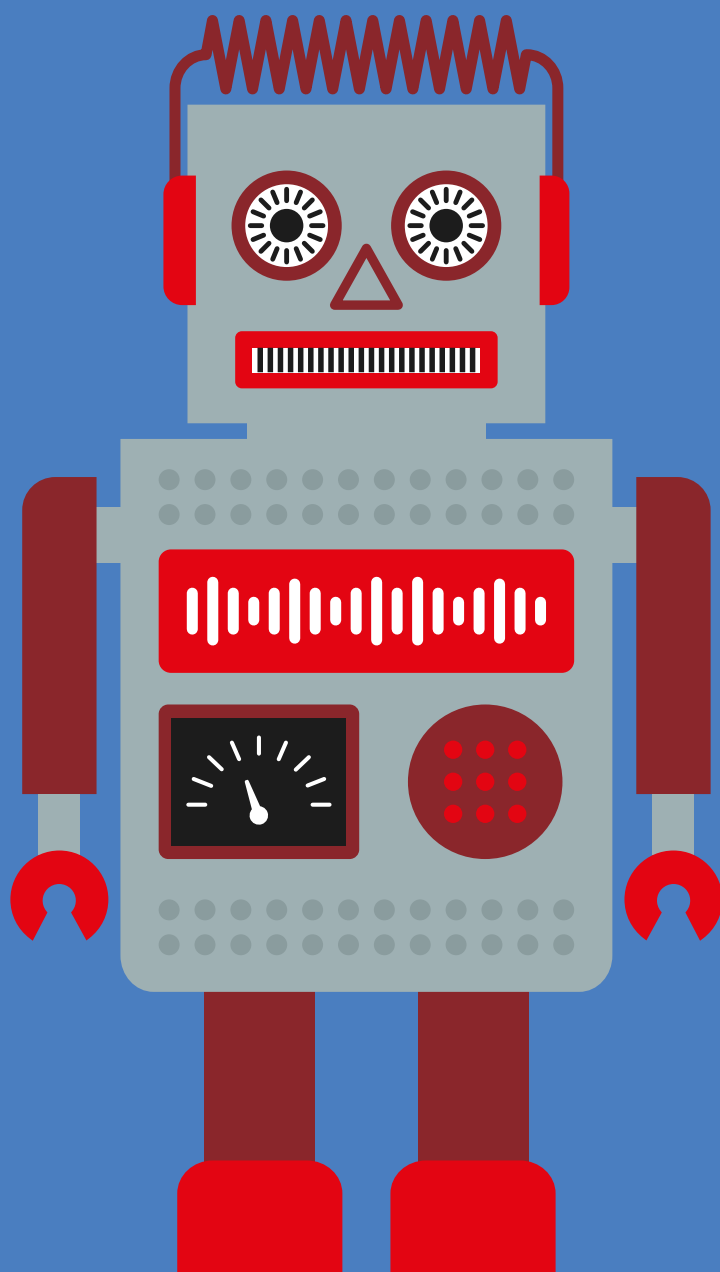
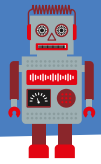

Lesbrief bij de animatie

DE RIJMENDE ROBOT

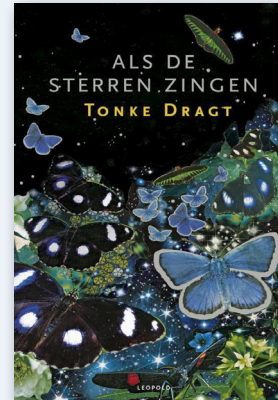
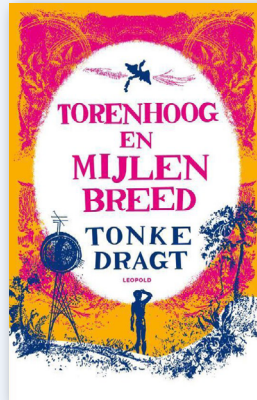

Gedichten en boeken die in de animatie voorbij komen:

Tonke Dragt

1. *Torenhoog en mijlen breed*
2. 'De robot van de rommelmarkt'
uit *Als de sterren zingen*

Paul van Ostaijen

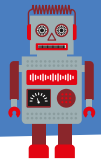
1. [Barbaarse dans](#)
2. [Boem Paukeslag](#) (scroll naar p. 367)
3. [De marsch van de hete zomer](#) (scroll naar p. 44)
4. [Polonaise](#)
5. [Vers 6](#)

1.

Holoho tata holoho
 tata tatata
 holoho holoho
 Bam
 Slingeren slangen door de Stilte
 wuiven bomen dwars door de blauwe avond
 Speelt
 maan
 panteren
 op de weide
 holoho Slingeren holoho
 Slangen
 Stilte
 groene
 cobra ogen bOren
 Vallen
 Slangen
 bladeren
 van de
 bomen
 hypnose
 dromen zeven honderd dagen dromen
 duiven
 wuiven
 in dromen
 de openligende dromen
 de WERELDZIJNDE Slangenogen
 de rillende Vrees van het Verlangende lijf
 HET DOODVERLANGENDE LIJF
 Gierig
 Sissen
 Slangen

Karel van de Woestijne

[Ik ben met u alleen, o Venus, felle star](#)

Inleiding

Deze lessuggesties zijn gemaakt voor leerlingen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs van alle niveaus. Leerlingen maken kennis met het werk van Tonke Dragt en Paul van Ostaijen. De lessuggesties nodigen uit tot een speelse en ontdekkende benadering van poëzie.

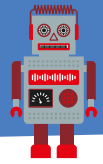
De teksten die in de animatie aan bod komen zijn van Tonke Dragt, Paul van Ostaijen en Karel van de Woestijne. Het gedicht van Van de Woestijne fungeert als contrast om de verschillen met het werk van Van Ostaijen duidelijk te maken. Het schilderij dat je in de animatie ziet, is een abstract werk van Piet Mondriaan. Mondriaan vernieuwde de schilderkunst zoals Van Ostaijen de dichtkunst vernieuwde.

De rijmende robot uit de animatie is een personage van Tonke Dragt. Hij komt voor in het kortverhaal 'De robot van de rommelmarkt' (opgenomen in *Als de sterren zingen*) en in de proloog van *Torenhooch en mijlen breed*. Hij citeert in deze teksten een gedicht van R.L. Stevenson, waaraan Tonke Dragt haar titel voor het boek *Torenhooch en mijlen breed* ontleende. Een van de gedichten van Paul van Ostaijen, 'Polonaise', komt ook voor in *Torenhooch en mijlen breed*.

Ik heb twee invalshoeken uitgewerkt: **de Paul van Ostaijen-lijn en de Tonke Dragt-lijn.**

De Paul van Ostaijen-lijn focust op het personage Paul, de beroemde Vlaamse dichter, zijn vernieuwingsdrang en zijn experimentele schrijfproces.

De Tonke Dragt-lijn focust op poëzie in het cultureel geheugen. Robot Bob staat centraal. Een robot kan gedichten onthouden. Maar kan hij ze ook begrijpen? Kan hij ze goed voordragen? Op welke manieren onthouden we de gedichten van lang geleden? Waarom verstopte Tonke Dragt deze gedichten in haar boeken?

De Paul van Ostaijen-lijn

De kernbegrippen die aan bod komen zijn poëzie en experiment. De historische context van de dichterlijke experimenten van Paul van Ostaijen zijn de vernieuwingsbewegingen in de beeldhouwkunst, schilderkunst, architectuur en poëzie in de periode tussen de Eerste en Tweede Wereldoorlog. Deze stromingen staan bekend als de [historische avant-garde](#). Het is voor leerlingen in de onderbouw niet nodig om het begrip ‘avant-garde’ te gebruiken of verklaren. In de lessuggesties worden ze uitgenodigd om de overeenkomsten tussen Van Ostaijens vormexperimenten en de vernieuwingen in andere kunstvormen te zien. Dit biedt voor nu voldoende context.

Taal als spel

In de werkvormen ervaren de leerlingen de vrijheid en speelsheid die er mogelijk is als taal niet direct naar de werkelijkheid hoeft te verwijzen of iets hoeft te betekenen. Dit is een overeenkomst in de poëtica van Tonke Dragt en Paul van Ostaijen: beide auteurs laten de taal zingen. Het gedicht ‘Polonaise’ ontleent de eerste regels aan een versje. [Han van der Vegt](#) suggereert dat Van Ostaijen zich aangetrokken voelde tot de ‘de vanzelfsprekende raadselachtigheid’ van kinderliedjes.

Dit gaat ook op voor Tonke Dragt, die de dichtregels van R.L. Stevenson en Van Ostaijen gebruikt in *Torenhoog en mijlen breed* als mysterieuze teksten die hoofdpersoon Edu doen verlangen naar andere werelden. In andere boeken uit haar oeuvre komen ook rijmpjes en liedjes voor. In de bespreking van de gedichten van Van Ostaijen in de klas moet daarom niet naar een sluitende betekenis gezocht worden of naar het juiste antwoord. Laat het taalspel voorop staan. Laat leerlingen zelf associëren en benoemen wat de gedichten bij ze oproepen.

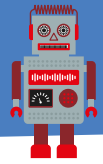
STAP 1 Ontdekken

Welke gedichten herken je uit het filmpje?

Print de gedichten uit op a4 formaat en hang ze op verschillende plekken in het lokaal. Je kunt ze eventueel nummeren. Laat de leerlingen de klas door de klas lopen en noteren welke gedichten ze uit de animatie herkennen. Maak er een spelletje van. Welke dichtregels herkennen ze? Er zijn gedichten die in beeld langskomen en gedichten die alleen in de vertellerstekst aan bod komen.

STAP 2 Vergelijken

1. Welk gedicht is *niet* van Paul van Ostaijen? Hoe weet je dat? Welk gedicht spreekt je het meeste aan? Wat is het vreemdste gedicht?
2. Laten zien: afbeeldingen (zie verderop in dit document) van avant-garde experimenten in de bouwkunst, schilderkunst, beeldhouwkunst. Sluit af met de gedichten van Van de Woestijne en Van Ostaijen naast elkaar. Zoek de verschillen: laat leerlingen de verschillen tussen de twee gedichten benoemen. Allebei is het poëzie.

STAP 3 Voordragen

Introduceer 'vers 6'.

'Vers 6' en de regels 'holoho' (uit het gedicht: 'Barbaarse dans') komen uit de bundel [De feesten van angst en pijn](#); een experimentele, handgeschreven bundel waar Van Ostaijen slechts een exemplaar van maakte. Laat de dbnl-pagina's van 'Barbaarse dans' en 'vers 6' in de klas zien zodat leerlingen de link kunnen leggen met de animatie.

Draag 'Vers 6' voor.

Nodig leerlingen uit om zelf met interpretaties te komen. Waarom kan hij geen postzegels verzamelen? Waarom kan hij niks meer? Welke associatie roept het slot op: 'ik wil bloot zijn en beginnen?'

Licht de moeilijke woorden uit het gedicht toe (kollektioneren, faljiet, débâcle). Een woord als 'kollektioneren' nodigt uit om te benoemen dat Van Ostaijen een Vlaamse dichter is. Je kunt zelf naar eigen smaak en op basis van de interesse van de leerlingen de [historische context](#) toelichten.

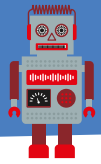
STAP 4 Zelf schrijven

Introduceer de bundel *Bezette Stad* (Als je stap 5 ook uitgevoerd hebt, heb je een mooi bruggetje van vers 6 naar *Bezette stad*, omdat de woorden 'bezette stad' in dit gedicht voorkomen.).

Paul van Ostaijen presenteerde deze bundel met onder meer deze regel: 'een boek met een register van al de beroemde liedjes der tien laatste jaren.' Laat pagina's zien waarop alledaagse taal, liedjes en reclameteksten onderdeel gemaakt zijn van het taalbouwsel van het gedicht.

Laat leerlingen zelf een [flarfgedicht](#) schrijven volgens dezelfde principes. De dichter volgt de taal, in plaats van andersom. Kies een woord uit een gedicht van Paul van Ostaijen en een woord uit het gedicht van Van de Woestijne. Volg de stappen in de uitleg onder flarfgedicht. Voor klassen die bekend zijn met het werk van Tonke Dragt: wijs ze op haar collages en haar gebruik van kinderliedjes en bijvoorbeeld de poëzie van Van Ostaijen in *Torenhoog en mijlen breed*.

Verzamel de gedichten op een Padletboard. Dit is een digitaal prikbord dat je als docent kunt aanmaken. Leerlingen kunnen hun eigen werk erop kunnen delen.

De Tonke Dragt-lijn: Robot bob

STAP 1 Ontdekken: Bob de gedichtenrobot.

Welke gedichten herken je uit het filmpje?

Print de gedichten uit op a4 formaat en hang ze op verschillende plekken in het lokaal. Je kunt ze eventueel nummeren. Laat de leerlingen de klas door de klas lopen en noteren welke gedichten ze uit de animatie herkennen. Maak er een spelletje van. Welke dichtregels herkennen ze? Er zijn gedichten die in beeld langskomen en gedichten die alleen in de vertellerstekst aan bod komen.

STAP 2 Huisrobots

‘In de toekomst heeft iedereen een huisrobot die klusjes kan doen.’

Opdracht: Maak een lijstje met taken die we in de toekomst aan robots over kunnen laten en noem ook iets wat robots niet kunnen leren.

Bespreek de antwoorden in de klas.

Bekijk in de les een poëzievoordracht. Bijvoorbeeld: [Marc groet 's morgens de dingen](#) van Dichter draagt voor. Bespreek: kan een robot dit gedicht ook voordragen? Waarom wel/niet?

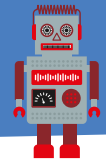
STAP 3 Ritmische typografie

Laat het gedicht Boem Paukeslag zien naast een afbeelding van een partituur. Als het gedicht een partituur zou zijn: hoe moet je het dan voordragen? Geef een leerling het woord.

Collectieve voordracht. Deel een stapel dichtbundels (van diverse dichters) of uitgeprinte gedichten uit. Iedere leerling heeft een eigen exemplaar nodig. Laat iemand beginnen. De eerste leerling kiest een willekeurige regel die kan fungeren als openingszin. Vervolgens mag een leerling die een dichtregel gevonden heeft die er mooi op aansluit deze regel voordragen. Zo ontstaat een nieuw gedicht. Schrijf zelf mee. Deze lessuggestie is gebaseerd op een workshop van Evelien Verhegge bij symposium Poëzie Hardop (2019).

Dit collectieve maakproces weerspiegelt de taalexperimenten van de avant-garde.

Op een speelse manier ontstaat een gedicht.

STAP 4 Bewaren: gedichten in ons culturele geheugen

Wat maakt de gedichten van Paul van Ostaijen bijzonder? Waarom lezen we deze gedichten van honderd jaar geleden nog steeds? Wat moeten we met gedichten doen om ervoor te zorgen dat ze over honderd jaar nog steeds gelezen worden?

Associeer met de klas. Begin met de optie: gedichten aan robots leren. Andere mogelijkheden: zelf uit je hoofd leren, op internet zetten, in een boek stoppen, op een gebouw schilderen..

Laat de leerlingen zelf met antwoorden komen. Wijs de leerlingen ook op de Plint-posters in het lokaal als een manier om gedichten door te geven.

Laten zien: de [DBNL](#): het digitale archief van de Nederlandse literatuur. Laat een pagina met gedichten van Paul van Ostaijen zien.

STAP 5 Tonke Dragt en Paul van Ostaijen

Laat de pagina's uit *Torenhoog* zien waarop de gedichten van Van Ostaijen geciteerd worden (in de editie uit 2018: blz. 57, 81, 82).

Voorlezen: fragment van een [interview](#) met Tonke Dragt.

Fragment: 'Veel van wat Tonke Dragt gelezen heeft, belandt op de een of andere manier in haar werk. 'Dat gaat vanzelf. Ik hoef nooit te zoeken naar teksten die me dierbaar zijn en van pas komen. Die komen vanzelf. Ik moet eerder oppassen dat er niet teveel verwijzingen in mijn boeken komen. Ik hou van associëren en voor je het weet passen allerlei dingen die je terloops en los van elkaar hebt opgeschreven of gelezen bij elkaar.'

Het woord associëren behoeft natuurlijk toelichting voor deze doelgroep.

Laten zien: collages in *Aan de andere kant van de deur* en *Als de sterren zingen*.

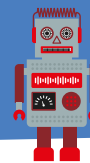
Benoem de overeenkomst: taalcollages en beeldcollages. Bespreek de overeenkomst met Paul van Ostaijen: spelen met taal en spelen met beelden.

STAP 6 De canon

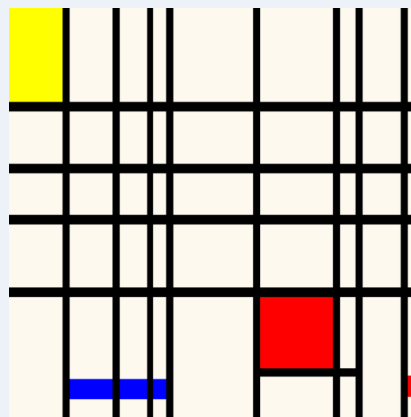
Welk gedicht zou jij willen bewaren voor de lezers van de toekomst? Laat leerlingen zelf een gedicht kiezen dat ze aanspreekt. Laat ze een korte motivatie schrijven waarom ze dit gedicht gekozen hebben.

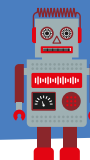
Meer doen met Tonke Dragt in de klas? Zie:

- Een serie [blogs](#) over boekgesprekken over *Torenhoog en mijlen breed* in havo 2, waaronder een verslag van een gastles van professor Geert Buelens over de poëzie van Paul van Ostaijen in *Torenhoog en mijlen breed*. Deze les vormde de inspiratie voor het maken van deze lesbrief.
- Een [lesbrief](#) bij *De brief voor de koning*

Zoek de verschillen

Zoek de verschillen

**Ik ben met u alleen, o Venus, felle star.
En, waar 'k vergeefs in mij uw stralend gloeien zoeker,
blijft leeg mijn marrend harte, en bar.**

**Mijn harde mond is strak aan beide starre hoeke.
Geen vraag. En zelfs wat 't eerst me naert en 't laatste scheidt:
zelfs angst en komt mijn ijlt' bezoeken.**

**Ik ben met u alleen, mijn ogen droog en wijd;
terwijl de wijde nacht welft mijn verlaten kilte
naar uwe gloeiende eenzaamheid.**

BOEM
PAUKESLAG

daar ligt alles PLAT

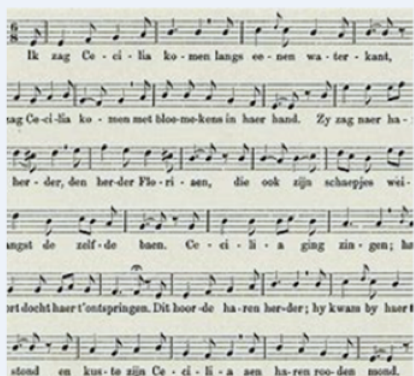
0 _____ 0

weer razen rieten celli bassen koperen triangel
trommels PAUKEN
razen rennen razen rennen razen RENNEN

STOP!

drama in volle slag hoeren slangen werpen zich op eerlike
mannen het gezin wankelt de fabriek wankelt
de eer wankelt ligt er
alle begrippen VALLEN

HALT!

BOEM
PAUKESLAG

daar ligt alles PLAT

0 _____ 0

weer razen rieten celli bassen koperen triangel
trommels PAUKEN
razen rennen razen rennen razen RENNEN

STOP!

drama in volle slag hoeren slangen werpen zich op eerlike
mannen het gezin wankelt de fabriek wankelt
de eer wankelt ligt er
alle begrippen VALLEN

HALT!

Dit project ontving steun van de Taalunie.

taal:
unie